

el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-İrâkî'ye üye olmuş, aynı yıl bu kuruluşun genel sekreterliğine getirilmiştir. 1980'de Mecmau'l-lugati'l-arabiyyeti'l-Ürdünî ve 1982'de el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Hindî üyeliğine seçilmiştir.

Nûrî Hammûdî, ilmi neşirlerini gerçekleştirdiği eserlere yazdığı mukaddimelerde önemli değerlendirmelere yer vermiştir. *Dirâsât fi's-Şi'ri'l-Câhilî* adlı eserinde Câhiliye dönemi şiirinin bâkir bir alan olduğunu, üzerinde araştırmaların yapılması gerektiğini vurguladıktan sonra tartışmalı olan bu dönem şiiri hakkında etraflı çalışmalar yapılmadan acele hüküm vermenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Câhiliye dönemi tarihiyle kültürünün genel karakteristiğini ortaya çıkarmada bu döneme ait şiirlerin yegâne kaynak sayıldığını, objektif bir tahlilden geçirilmesi durumunda önemli verilere ulaşılabileceğini ifade etmiştir (s. 6-10). Bu sebeple Câhiliye şiirinin bir fihristleme işlemine tâbi tutulması ve dönemin sosyokültürel, dinî ve ekonomik boyutlarının net bir şekilde ortaya çıkarılması gerektiğini savunmuş, bu alanda çeşitli çalışmalar ortaya koymuştur.

Üç divanının yanı sıra gazete ve dergilerde yayımlanan çok sayıda kasidesi bulunan Kaysî şiirlerinde klasik kaside formunu esas almış, vezin ve kafiye düzenini başarılı bir şekilde uygulamış, çoğunlukla fedakârlık, kahramanlık, şeref ve vatana bağlılık gibi temaları işlemiştir. Dili sade ve akıcı, metin örgüsü güçlü olup üslûp itibarıyla klasik kahramanlık (hamâse) şiirlerinin modern bir takipçisi gibidir. Recez şiiri formunda müstakil bir divan kaleme almış, makaleleri Tunus, Küveyt, Suudi Arabistan ve Irak'ta üniversite dergilerinde yayımlanmıştır. Kaysî edebiyat tarihi araştırmaları dolayısıyla Saddam Hüseyin ödülüne lâyık görülmüştür.

Eserleri. Kaysî'nin telif, neşir ve makale olarak 130'u aşkın eseri bulunmaktadır. **Telif:** *el-İkva' fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Bağdat 1385), *Dirâsât fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Bağdat 1974), *Şahşiyâtü Kitâbi'l-Eğânî* (Bağdat 1982, Dâvûd Sellûm ile birlikte), *Şu'arâ' İslâmiyyûn* (Beyrut 1984), *el-Fürûsiyye fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Beyrut 1984, 2004), *eṭ-Ṭabî'a fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Beyrut 1984, 2004), *Şu'arâ' Ümeviyyûn* (I-III, Bağdat 1402/1982; Beyrut 1405/1985), *Mevâkıf mine's-sîreti'n-Nebeviyye* (Beyrut 1405/1985), *Şu'arâ'ü'l-harb hatte'l-karnî'l-evvelî'l-hicrî* (Beyrut 1986), *el-Baṭal fi't-türâşi'l-'Arabî* (Bağdat 1408).

Neşir: "el-Hânsâ" (*Mecelletü Âdâbi'l-Müstansiriyye*, I [Musul 1966], s. 218-236); İbnü'l-A'râbî, "Kitâbü'l-Bî'r" (*Mecelletü*

Külliyeti'l-âdâb, sy. IX [Bağdat 1966], s. 349-367); *Şi'ru Ebî Zübeyd Ḥarme b. el-Münzir eṭ-Ṭâ'i* (derleme, Necf 1967; *Şu'arâ' İslâmiyyûn* içinde, Beyrut 1984, s. 147-213; Bağdat 1386); *Şi'ru Ḥufâf b. Nüdbe es-Sülemî* (Bağdat 1967); *Şi'ru Rebî'a b. Maḳrûm eḍ-Ḍabbî* (Bağdat 1967); *Kümeẏt el-Esedî, Divân* (I-III, Bağdat 1969-1970; Beyrut 1986); *Divânü Zeydî'l-Hayl* (Necf 1967, *Şu'arâ' İslâmiyyûn* içinde, Beyrut 1984, s. 147-213; Bağdat 1389); *Şi'rü'n-Nemir b. Tevleb* (Bağdat 1969); "Resâ'ilü Sa'îd b. Ḥumeyd ve eṣ'ârühü" (*Mecelletü'l-'Arab*, VI/8 [Riyad 1392], s. 639-644); *Evrâḳ min Divânî Ebî Bekr Muḥammed b. Dâvûd el-İş-fahânî* (Bağdat 1392/1972); "Merrâr b. Sa'îd el-Faḳâsî: Ḥayâtühü vemâ bakıye min şîrihi" (*Mecelletü'l-Mevridî'l-İrâkıyye*, II/2 [Bağdat 1973], s. 155-184); "Şi'ru Yezîd b. eṭ-Ṭasriyye" (*Mecelletü'l-'Arab*, VIII/7-8 [1394], s. 428-436); "Abdullâh b. 'Aclân en-Nehdî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-'Arab*, VI/6-8 [1394], s. 570-575); "Ubeyd b. Eyyûb el-'Anberî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-Mevridî'l-İrâkıyye*, III/2 [Bağdat 1974], s. 121-136); "Ḥaṭîm el-Muḥrizî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-Mevridî'l-İrâkıyye*, III/4 [1974], s. 175-186); İbn Dâvûd ez-Zâhirî, *ez-Zehre* (Bağdat 1395, İbrâhim es-Sâmerrâî ile birlikte); *Şi'ru Müzâḥim el-'Uḳaylî* (Bağdat 1396, 1976, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *Divânü Ma'an b. Evs el-Müzenî* (Ebû Ali el-Kâfî rivayeti, Bağdat 1397, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *Şi'rü'r-Râ'i en-Nümeyrî* (Bağdat 1400, Hilâl Nâcî ile birlikte); "Şâ'irân min fursânî'l-Ḳâdisiyye: Ḳa'ḳa' b. 'Amr et-Temîmî ve 'Âşım b. 'Amr et-Temîmî" (*Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb Cemî'atü Bağdâd*, sy. 31 [Bağdat 1401/1981], s. 205-251, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *el-Müstedrek 'alâ sunnâ'id-devâvin* (Beyrut 1994, 2000, Hilâl Nâcî ile birlikte); *Divânü Cirânî'l-'Avd en-Nümeyrî* (İbn Habîb el-Bağdâdî ile Ebû Sa'îd es-Sükkerî rivayeti, Bağdat 1402); *Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, Kifâyetü't-ṭâlib fi naḳdi kelâmî's-şâ'ir ve'l-kâtib* (Musul 1982, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile Hilâl Nâcî ile birlikte); *Resâ'ilü (Ziyâ'iddin) İbni'l-Esîr* (Musul 1982, Hilâl Nâcî ile birlikte); Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-İmâ'ü's-şevâ'ir* (Beyrut 1984, Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî ile birlikte); Ebû Riyâş Ahmed b. İbrâhim el-Kaysî, *Şerḫü Ḥâşimiyyâtî'l-Kümeẏt b. Zeyd el-Esedî* (Beyrut 1986; Bağdat 1987, Dâvûd Sellûm ile birlikte); Hişâm

el-Kelbî, *Nesebü'l-hayl fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm ve aḥbâruhâ* (Ebû Mansûr el-Cevâlikî rivayeti, Bağdat 1406, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); Ebû'l-Hasan Bahâeddin el-Münşî el-Erbîlî, *et-Tezkiretü'l-Faḥriyye* (Beyrut 1987, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *Divânü şîri 'Adî b. er-Rikâ' el-Âmilî* (Sa'leb rivayeti, Bağdat 1987, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); "'Abdullâh b. Hemmâm es-Selûfî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-'Arab*, XXIII/3-4 [1408], s. 151-182); "Şi'rü'l-Hüseyn b. Maṭîr" (*Mecelletü'l-'Arab*, XXIV/1-2 [1409], s. 1-24); Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tertîbü Tuḥfeti'l-erîb bimâ fi'l-Ḳur'ân mine'l-ğarîb* (Beyrut 1989, Dâvûd Sellûm ile birlikte); İbnü'l-Girbâfî, *el-Envâ' ve'l-ezmine ve ma'rife-tü a'yânî'l-kevâkib* (Beyrut 1996, Muhammed Nâyif ed-Düleymî ile birlikte); İbnü'l-A'râbî, *Esmâ'ü nesebi'l-hayl ve fursânihâ* (Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'ye ait *Kitâbü Nesebi'l-hayl* ile birlikte, Beyrut 1987, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte). Bunların dışında Kaysî'nin *Min Erâcizi'l-Ḳâdisiyye* (Bağdat 1987), *Buṭlât ḥâlîde* (Bağdat 1989), *Tertefî'u râ-yeti'l-cihâd* (Bağdat 1992) adıyla yayımlanmış divanları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nûrî Hammûdî el-Kaysî, *Dirâsât fi's-Şi'ri'l-Câhilî*, Bağdat 1974, s. 6-10, 30; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-İrâkıyyîn*, Bağdat 1969, III, 415-416; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmilletü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 794; Ahmed Alâvine, *Zeylû'l-'Âlâm*, Cidde 1418/1998, s. 221; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-'Âlâm*, Beyrut 1999, s. 306-307; Sabâh Nûrî el-Merzûk, *Mu'cemü'l-mü'ellifin ve'l-küttâbi'l-İrâkıyyîn: 1970-2000*, Bağdat 2002, VIII, 183-184; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşîf, *İḳdû'l-cevher fi 'ulemâ'ir-rub'î'l-evvel mine'l-ḳarnî'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 2006, II, 2179-2181; "Mecma'iyyûn fi zimmetillâh: el-Üstâz ed-duktûr Nûrî Hammûdî el-Ḳaysî", *MMLA'ûr.*, XVIII/47 (1994), s. 290-291; "Nûrî el-Ḳaysî", *Mu'cemü'l-bâbiṭin li-şu'arâ'i'l-'Arabiyye fi'l-ḳarneyni't-tâsi' 'aşer ve'l-işrin*, http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=7733 (05.08.2014).

HALİL İBRÂHİM KAÇAR

KE'ÂK

(الكعك)

Osmân b. Muhammed b. el-Arabî b. Osmân el-Ke'âk el-İyâzî el-Endelüsî (1903-1976)

Tunuslu edip ve tarihçi.

15 Ekim 1903'te Tunus'un kuzey sahlinde başşehir yakınlarındaki Mersâ'ya bağlı Gammaret (Kamert) köyünde doğdu. 1900'de doğduğu da kaydedilir. Kâdî

İyâz'ın soyundan olan ataları XVII. yüzyılın başlarında Tunus'a göç etmiştir. Arapça ve Fransızca eğitim verilen bir ilkokuldaki tahsilinden sonra liseyi Sâdikıyye Medresesi'nde okudu. Bu okulda Fransızca yanında şahsî gayretiyle İngilizce ve İtalyanca da öğrendi. Kendi ifadesine göre on iki yaşında iken Arapça'yı, İslâm tarih ve medeniyetini öğrenmeyi gereksiz buluyordu. Osmanlı Devleti'nin İtilâf devletlerine karşı I. Dünya Savaşı'na girdiği sırada Mevâlihiye semtinde yürürken karşılaştığı Fransız askerî birliğinden bir askerin kendisine vurması ve yere düşen Mecîdî başlığını çiğnemesi üzerine hırsla Arapça bilgisini iletletmeye ve Almanca öğrenmeye başladı. Özellikle İslâm tarihine, Arap dili ve edebiyatına dair kaynakları okuyarak kendini yetiştirdi. Ayrıca Fars ve Türk edebiyatıyla ilgilendi. 1919'da Tunus'ta yayımlanan *el-Vezîr, eş-Şavâb, Lisânü'l-Ârab* gibi gazetelerde, Abdülazîz b. İbrâhim es-Seâlibî'nin kurduğu Hür Anayasa Partisi'nin çıkardığı *el-Fecr* dergisinde tarih, edebiyat ve sosyal konular hakkında yazılar kaleme aldı. Fransız genel valisi Lucien Saint'in uygulamaya koyduğu reformlar sırasında 1922'de yazmaya başladığı makalelerinde onu şiddetle eleştirdi. Çeşitli derneklerde edebiyata, tarihe ve siyasete dair konferanslar verdi. 1926'da Paris'e gidip Sorbon Üniversitesi Ecole des Langues Orientales'de, ardından Ecole Pratique des Hautes Etudes ve Collège de France'ta okudu. Arap dili ve edebiyatı, Kuzey Afrika ve Doğu'daki mahallî Arap lehçeleri, Latince, Farsça, Sanskritçe, Himyerice üzerine dersler aldı ve araştırmalar yaptı. Henri Massé, Henri Marçais, William Marçais, Georges Colin, Vladimir F. Minorsky, Muhammed Kazvîni, Muhammed Mahallâtî gibi bilim adamlarından faydalandı. Dil konusunda özel bir yeteneğe sahip olan Ke"âk'ın Arapça ve Fransızca'dan başka İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Almanca, Farsça ve Türkçe konuştuğu, Tunus'ta bu kadar dil bilen ikinci bir kişinin bulunmadığı söylenir.

Ke"âk, Tunus'a dönünce Haldûniyye Medresesi'nde tarih ve coğrafya dersleri verdi. el-Medresetü'l-ulyâ li'l-âdâb ve'l-lugati'l-Arabiyye'de müderris (1928-1954), Ma'hedü'd-dirâsâtî'l-ulyâ'da profesör ve aynı okulun Doğu Araştırmaları Bölümü'nde müdür olarak görev yaptı (1954-1956), Tunus Radyosu Arapça Programlar Bölümü'nde genel sekreterlik (1938-1943), Tunus Millî Kütüphanesi'nde Arapça Bölümü başkanlığı, bağımsızlıktan sonra aynı kütüphanede genel müdürlük (1956-

1965) görevlerinde bulundu. 70.000 Arapça kitap, çok sayıda gazete koleksiyonu ve 6000 yazma ihtiva eden bu kütüphanenin düzenlenmesini, kayıtlarının Arapça'ya çevrilmesini sağladı. 1965 yılında emekliye ayrılmasına rağmen bir süre daha aynı kütüphanede danışman olarak çalışmaya devam etti (1965-1967). Araştırmalarını Batı ve Doğu İslâm dünyasının, özellikle Kuzey Afrika'nın tarih ve edebiyatı, folkloru, sanatları, âdet ve gelenekleri üzerine yoğunlaştırdı. Hemen hepsi küçük hacimli olan eserlerinde özellikle sömürge döneminde ihmal edilmiş Kuzey Afrika'ya dair dikkat çekici konulara el attı. Fas, Libya, Ürdün ve Suriye'deki üniversitelerde misafir profesör olarak ders verdi. Şam'daki el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Arabî'nin üyesiydi. Bir sempozyuma katıldığı Cezaîr'in Annâbe şehrinde 15 Temmuz 1976 tarihinde vefat etti, cenazesi Tunus'ta defnedildi.

Eserleri. Telif: Mücezü't-târîhi'l-âm li'l-Cezâ'ir (Tunus 1344/1926; nşr. Ebü'l-Kâsım Sa'dullah v.dğr., Beyrut 2003; Cezaîr tarihi üzerine yazılan ilk eserlerdendir); *Cuğrâfiyyetü'l-memleketi't-Tûnisîyye* (Tunus, ts.); *el-Belâğatü'l-Ârabiyye fi'l-Cezâ'ir* (Tunus 1927); *el-Mağğarî* (Tunus 1945); *Cüzürü Kırkane* (Sefâkus 1955); *el-Berber* (Tunus 1956; Dârülbeyzâ 2003); *el-Hağâretü'l-Ârabiyye fi havzi'l-bahri'l-mütevassîf* (Bağdat 1957); *Muhyiddîn İbn Abdizzâhir* (Tunus 1956); *el-Fulklürü't-Tûnisî* (Tunus 1957; *et-Tekâlid ve'l-âdâtü't-Tûnisîyye ev el-Fulklürü't-Tûnisî*, Tunus 1963, 1972, 1981, 1987); *el-Fulklürü'l-İrâkî* (Bağdat 1957); *Meşâdiru bibliyocrâfiyye 'an İbn Haldûn* (Tunus 1957); *Muğâdarât fi merâkizi's-sekâfe fi'l-Mağrib mine'l-karni's-sâdis 'aşer ile'l-karni't-tâsi' 'aşer* (Kahire 1958; eserde Fas, Cezaîr,

Osman Ke"âk (solda), Filistinli gazeteci-yazar Muhammed Ali Tâhir (ortada) ve Tunus Kültür Bakanı Emin eş-Sâbî ile birlikte

Tunus ve Libya'da eğitim konusunda verdiği konferanslar derlenmiştir); *Kuzey Afrikada Türk İdare ve Sanatı* (trc. Su at Aksoy, Ankara 1959); *el-Medhal ilâ 'ilmi'l-fulklûr* (Bağdat 1964); *er-Rihletü's-Şâbbiyye* (1966) (Tunus 1966; nşr. Muhammed Raûf Belhasan, Tunus 2009; Tunuslu şair Ebü'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin ölümünün otuzuncu yılı münasebetiyle 24 Şubat – 5 Mart 1966 tarihleri arasında gerçekleştirilen sempozyuma katılanlar için düzenlenen ve Tunus'un birçok şehri kapsayan geziyle ilgili müşahedeleri içeren eserde gezilen yerlerle ilgili önemli tarihî, coğrafi ve kültürel mâlûmat yer almaktadır); *Eğânî Ahmed Hayriddîn mine'l-izâ'a ve't-tilfezeti'l-vaşaniyye ve'l-Ma'hedî'r-Reşîdi li'l-mûsîka't-Tûnisîyye* (Tunus 1968; Tunuslu şair, şarkıcı ve tiyatro yazarı Ahmed Hayrud-din b. Süleyman [ö. 1976] ve eserleriyle ilgilidir); *eş-Şeyh Ahmed el-Vâfi* (nşr. Sâlih el-Mehdi, Tunus 1982; sanatçı dayısı Ahmed b. Hamîde el-Vâfi [ö. 1921] hakkındadır); *el-Âlâkât beyne Tûnis ve İrân 'abre't-târîh* (Tunus 1972; Settâr Avdî tarafından *Revâbü'l-İrân u Tûnis der Güzer-i Zamân* adıyla Farsça'ya tercüme edilmiştir, Tahran 1387 hş./2008); *el-Müctema'u't-Tûnisî 'alâ 'ahdi'l-Ağâlibe* (nşr. Ebû Zeyyân es-Sa'dî, Tunus 2009).

Ke"âk'ın çeşitli dergi ve derlemelerde yayımlanan çok sayıda yazılarından bazıları şunlardır: "Türkiye Devrine Ait Tunus Bibliyografyası" (*Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, IX/2, Ankara 1960, s. 54-67; IX/3-4, s. 167-175); "Devrül-urûbe ve'l-İslâm fi'n-nehdati'l-İlmiyye ve'l-edebîyye ve'l-fenniyye fi Ürübâ ve Emerîkâ" (*Muğâdarât ve ta'kıbatü'l-mülteka's-sâdis li't-ta'rif 'ale'l-fikri'l-İslâmî: el-Cezâ'ir min 13 Cümâde's-sâniyye ilâ 1 Receb 1392 el-muvâfık li 24 Yülyü ilâ 10 Ağustos 1972*, Cezaîr 1972, II, 293-348); "et-Tebşîr ve't-tahtitü't-tebşîr" (*el-Mülteka's-sâbi' li't-ta'rif 'ale'l-fikri'l-İslâmî: Tizîuzü 10-22 Cümâde's-sâniyye 1393/10-22 Yülyü 1973*, Cezaîr 1393/1973, III, 1133-1153); "Mevkıfû'l-mü'errihîne'l-ecânib min târîhi'l-Cezâ'ir" (*el-Asâle*, sy. 14-15, Cezaîr 1393/1973, s. 139-154); "Les bougiotes amazighs, andalous et siciliens et leur rôle éminent dans une civilisation embrassant les deux rives de la Méditerranée pendant quatre siècles" (*Actes intégraux [conférences et débats] du 8e séminaire sur la pensée islamique: Bidjaia, du 1er au 12 rabî' al-Aouel 1394/25 mars-5 avril 1974*, Alger 1974, s. 17-39); "el-Eb'âdü'r-rûhiyye ve's-siyâsiyye ve'l-iqtisâdiyye ve'l-ictimâ'iyye

ye li'l-îbâdât ve ehemmiyetühâ li-küllin mine'l-ümmeti ve'l-ferd" (*Muḥâdarât ve mûnâkaşâtü'l-mülteka'l-âşir li'l-fikri'l-İslâmî: Annâbe 12-21 Receb 1396/10-19 Yûlyû 1976, Cezayir 1396/1976, V, 441-466* [*Osman el-Ke'âk: Evvelü ḥâfiẓin li-Dâri'l-kütübî'l-vaṭaniyye vemeḍât'an ḥayâtihi ve âşârihi* adlı çalışmada Ke'âk'in eserleriyle çeşitli gazete ve dergilerde çıkan yazıları hakkında 167 başlık içeren bir listenin verildiği kaydedilir, *er-Rihletü's-Şâbbiyye*, neşredeninin girişi, s. 5]).

Neşir: İbnü's-Şemmâ', *el-Edilletü'l-beyyinetü'n-nûrâniyye fi mefâhiri'd-devleti'l-Haṣṣiyye* (Tunus 1936); Ahmed b. Hâlid es-Selâvî, *el-İstikṣâ li-aḥbâri düveli'l-Mağribi'l-aḫşâ* (Tunus 1355); Hâzim el-Kartâcennî, *Dîvânü Hâzim el-Ḳarṭâcennî* (Beyrut 1384/1964, 1979, 1409/1989); Ahmed Hayruddin, *Dîvân ve eġânî Ahmed Ḥayriiddîn* (Tunus 1981, mukaddime: "Ḥayâtü Ahmed Ḥayriiddîn", s. 9-24). Ke'âk ayrıca, Salvador Gomez Nogales'in *La filosofía musulmana y su influjo determinante en el pensamiento medieval de Occidente: estado actual de la polémica* adlı eserini (Madrid 1966) Arapça'ya tercüme etmiştir (*el-Felsefetü'l-İslâmiyye ve te'sîruhe'l-hâsim fi fikri'l-Ġarb esnâ'e'l-uşûri'l-vüştâ*, Tunus 1397/1977).

Tunus Kültür Bakanlığı *Bibliyoġrafyâ: 'Osman el-Ke'âk* adlı bir kitap yayımlamış (Tunus 1976), Cemâl b. Hamâde ve Hüseyin el-Mezûġi onun hakkında *'Osman el-Ke'âk: Evvelü ḥâfiẓin li-Dâri'l-kütübî'l-vaṭaniyye vemeḍât'an ḥayâtihi ve âşârihi* (Tunus 1996), Muhammed Bûzîne *'Osman el-Ke'âk 1903-1976* (Tunus 1996), Ebû Ziyân Sâlih es-Sa'dî *'Osman el-Ke'âk: er-Racül ve'l-fikr ve'l-ḳalem* (Tunus 2009), Ahmed et-Tavîlî *'Osman el-Ke'âk: Ḥayâtuhû ve mü'elleftühû* (Tunus 2009) adıyla birer monografi kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ke'âk, *el-'Alâkât beyne Tûnis ve İrân 'abre'l-târiḥ*, Tunus 1972, s. 5-7; a.m.f., *er-Rihletü's-Şâbbiyye* (1966) (nşr. M. Raûf Belhasan), Tunus 2009, neşredeninin girişi, s. 5-6, 21-27; Ahmed Tarabîn, *et-Târiḥ ve'l-mü'errihûne'l-'Arab fi'l-'aşri'l-ḥadîs*, Dimaşk 1970, s. 227-228; Mongi Sayadî, *al-Jam'iyya al-Khaldûniyya 1896-1958*, Tunus 1974, s. 92, 94, 130, 141, 144, 175, 176, 210; A. Louis, *Bibliographie ethno-sociologique de la Tunisie*, Tunis 1977, s. VII, XVI, 37, 62, 103, 191, 192, 306; Enver el-Cüнді, *A'lâmü'l-ḳarni'r-râbî' 'aşer el-hicrî*, Kahire 1981, I, 363-371; Yusuf Es'ad Dâġir, *Mu'cemü'l-esmâ'î'l-müste'âre ve aşhâbihâ*, Beyrut 1982, s. 41, 108, 234; Mahmoud Abdel Moulâ, *L'université zaytonienne et la société tunisienne*, Tunis 1984, s. 148, 157, 165; Ahmed Hâlid, *Eḍvâ' mine'l-bi'ti't-Tûnisiiyye*

ale't-Ṭâhiri'l-Haddâd ve niḍâlü cil, Tunus 1985, s. 178, 270; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, IV, 167-171; Ebû'l-Kâsım Muhammed Kurrû, *Müstedrekü'l-fehresi't-târiḥi li'l-mü'ellefti't-Tûnisiiyye*, Beyrut 1988, s. 105; Muhammed Hamdân, *Delilü'd-devriyyâti's-şâdire bi'l-bilâdi't-Tûnisiiyye*, Tunus 1989, I, 72, 111, 141, 178, 180; Abdülvehhâb ed-Dahlî, *İshâmü't-Tûnisi fi taḥkiḳi't-türâsi'l-maḥṭûṭ*, Kartâc 1990, s. 28, 59, 104; Muhammed Bûzîne, *Meşâhirü't-Tûnisiiyyin*, Tunus 1992, s. 445; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetimetü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, I, 364; a.m.f., *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 431; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtrâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 182; Ahmed el-Alâvine, *Zeylü'l-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 137; a.m.f., *et-Tezvil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Cidde 1423/2002, s. 205; Hilâl Nâci, "'Osman el-Ke'âk", *Mevsû'atü Beyti'l-ḥikme li-a'lâmî'l-'Arab fi'l-ḳarneyni'l-tâsi' 'aşer ve'l-işrin*, Bağdad 1420/2000, I, 354-355; Muhtâr el-Ayyâşî, *ez-Zeytûne ve'z-Zeytûniyyân fi târiḥi Tûnisi'l-mu'âşir (1883-1958)*, Tunus 2003, s. 131; Clémentine Gutron, *L'archéologie en Tunisie (XIXe-XXe siècles): jeux généalogiques sur l'antiquité*, Paris 2010, s. 269. AHMET ÖZEL

KELÂMÎ-yi RÛMÎ

XVII. yüzyıl münşî ve şairi.

Asıl adı Mehmed olup Câmî Ahmed Bey'in oğludur. "Kelâmî-yi Rûmî" mahlasıyla tanınır, bazı şiirlerinde ise adını Kelâmî İbn Câmî şeklinde yazar. Hayatına dair çok az bilgi vardır. "Câmî-yi Rûmî" mahlasını kullanan babası da şair olup Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin Kerbelâ Vak'ası'na dair *Ravzatü's-şühedâ'* adlı eserini *Sâdet-nâme* adıyla Türkçeye çevirmiştir. Kelâmî-yi Rûmî muhtemelen ilk eğitimini babasından aldı, onun gibi edebiyat ve şiire heves etti. Kendisine "Kelâmî" mahlasının verilmesiyle ilgili olarak *Sehernâme* adlı eserinde anlattığına göre babası Câmî-yi Rûmî, kendi yaptırdığı güzel bağında ilim ve fazilet ehli arkadaşlarıyla sohbet ederken meclistekilere oğluna bir mahlas bulmalarını söylemiş ve onların teklifleri arasında "Kelâmî" kabul görmüştür. Kelâmî daha sonra Mısır'da yaşadı ve Hâfiz Ahmed Paşa, Kurd Paşa, Hızır Paşa, Yavuz Ali Paşa'nın (1601-1603) valilikleri sırasında onların hizmetinde bulundu; Yavuz Ali Paşa'nın kâtipliğini yaptı. Bunun dışında hayatıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Eserleri. 1. *Vâkı'atü'l-urbân bi-Mısır*. Medine Şeyhülislâm Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde (nr. 4227) on beş, Tunus Millî Kütüphanesi'nde (nr. 9592) kırk sekiz varaklık iki nüshası mevcuttur. 2. *Risâle-i Gazâle-i Vâcibü'l-izâle ve Risâle-i Nîliyye ve Hacnâme* (Şeker – Mercan, sy.

2 [1985], s. 105). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 181) yanlışlıkla Câmî Bey'e atfen *Ravza* ismiyle kaydedilen eser üç küçük mesneviden oluşmaktadır. 3. *Sehernâme*. Yetmiş iki varaktan meydana gelen genelde ahlâkî bir mesnevi görünümündeki eser, edebî değerinden ziyade İstanbul'dan uzakta Mısır gibi bir ülkede şairin kendisi ve babasıyla ilgili olarak verdiği bilgiler bakımından önemlidir (Okuyucu, XXI [2011], s. 325). 4. *Vekâyi-i Ali Paşa*. Yavuz Ali Paşa'nın III. Mehmed tarafından vali tayin edildiği Mısır'daki icraatının anlatıldığı eser birinci elden kaynak niteliği taşır ve muhtemelen Ali Paşa'nın isteğiyle kaleme alınmıştır. İki yıl gibi kısa bir zaman içinde (1601-1603) birçok konunun ele alınması dolayısıyla dikkati çeker. Mısır'ın gelenek ve görenekleri, piramitler, Nil nehriyle ilgili bâtil inançlar, nehir taşkınlarının hesaplanması, mahallî gemi olan "zehebîyye"nin özellikleri, bayram kutlamaları ve mesire yerleri öne çıkan konulardır. Eserin diğer bir hususiyeti de edebî bakımdan zenginliğidir. Kelâmî eseri boyunca ele aldığı konulara uygun şiirler yazmıştır. Onun bu şiirleri neredeyse bir divançe teşkil edecek hacimdedir (*Vekâyi-i Ali Paşa*, s. XXIV). Kelâmî eserinde çoğu mahallî asker ve

Kelâmî-yi Rûmî'nin *Vekâyi-i Ali Paşa* adlı eserinde Yavuz Ali Paşa'nın Sultan III. Mehmed tarafından Mısır'a vali tayin edilmesini gösteren minyatür (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 612, vr. 5^b)

